

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ – ΓΕΩΡΓΙΑ Ε. ΜΑΛΟΥΧΟΥ

Μία παλαιά και μία νέα έπιγραφή ἀπὸ τὰ Μεσόγεια Ἀττικῆς

Σὲ ἐξόρμησή μας στὴν Κερατέα καὶ στὰ περίχωρά της πρὸ ἐτῶν (30.3.2007) ἐντοπίσαμε¹ δύο ἐπιγραφές, μία δημοσιευμένη ἤδη πρὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰ. καὶ μία ἄγνωστη. Δημοσιεύουμε τώρα πλήρη στοιχεῖα τῶν δύο ἐπιγραφῶν.²

1. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἐπιτύμβια ἐπιγραφὴ IG II² 5978.

Τὸ δεξιὸ τμήμα ἐπιστυλίου ναϊδιόσχημου μνημείου λευκοῦ μαρμάρου. Τὸ καταέτιο γεῖσο εἶναι ἀπολαξευμένο.

Ὁ λίθος εἶναι ἐντοιχισμένος στὴν μικρὴ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς,³ λίγο χαμηλότερα ἀπὸ τὴν στέγη, στὴν γωνία τοῦ ἐξωτερικοῦ νότιου τοίχου. Ἡ ἐκκλησίᾳ βρίσκεται νοτιοδυτικῶς καὶ πλησίον τῆς κεντρικῆς πλατείας τοῦ χωριοῦ στὴν ὁμώνυμη ὁδὸ (ὁδ. Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ εὐεργέτου Κων/νου Α. Πρίφτη).⁴ Εἰκ. 1-3.

Μήκος (σωζ.) 0,85μ., ὕψ. (σωζ.) 0,17μ.

Ὑψ. γρ. περ. 0,02μ.

Ἐκδ. L. Ross, *Die Deme von Attika*, Halle 1846, 66, ἀρ. 68.⁵ (A. R. Rangabé, *Antiquités Helléniques*, II, Athènes 1855, 1433· Σ. Α. Κουμανούδης, *Ἀττικῆς Ἐπιγραφαὶ Ἐπιτύμβιοι*, Ἀθήναι 1871, 415)· IG II 1981 (ἀπόγρ. A. Velsen)· A. Milchhöffer, *Ath. Mitth.* 12 (1887) 289, ἀρ. 212· IG II² 5978.

4ος αἰ. π.Χ.

[- - -] Χαρίου Δεραδιώτης.

Παρατηρήσεις

Στὰ ἀριστερὰ πρὸ τοῦ Α σῶζεται ἡ ἄνω δεξιὰ λοξὴ κεραία ἐνὸς Κ ἢ Χ. Ἀπὸ τὸ γράμμα μετὰ τὸ Α σῶζεται ἡ ἀριστερὴ κάθετη κεραία καὶ στὸ ἄνω μέρος της τμήμα ἐφαπτομένης πρὸς τὰ δεξιὰ ὀριζοντίου κεραίας, πὺν ἀνήκει μᾶλλον σὲ Ρ, τοῦ ὁποίου τὸ ἡμικύκλιο ἔχει ἀποτριβεῖ.

1. Τὸν ἐντοπισμὸ ἀνακινώσαμε στὸ *Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιγραφικῆς Ἑταιρείας*, Νοεμβρίου 2007 (<http://greekepigraphicsociety.org.gr/>), βλ. καὶ SEG 61, 183 καὶ 169.

2. Ἐπανεξετάσαμε τὶς ἐπιγραφές στίς 4 Μαΐου 2020.

3. Στὴν ἐκκλησίᾳ καὶ στὸν χαμηλὸ αὐλότοιχό της εἶναι ἐντοιχισμένο καὶ ἄλλο ἀρχαῖο ὕλικό.

4. Στὴν ἴδια ἐκκλησίᾳ («zu Keratia in der Kirchmauer der Αγία Παρασκευή») εἶχε ἀντιγράψει ὁ Velsen ἕναν ὄρο τεμένους (IG II 1099=IG II² 2612): ὄρος τ|εμένο|ς ἥρω | ΕΓΛΕΜ|Ο. Δὲν τὸν ἐντοπίσαμε.

5. Τὴν ἐπιγραφὴν, καθὼς καὶ ἄλλες ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Μεσογείων, εἶχε ἀντιγράψει ὁ G. Finlay πρὸ τοῦ 1837. Βλ. W. M. Leake, *The Topography of Athens and the Demi of Attica*.² London 1841, II, 76 σημ. 1· τὸ ἀντίγραφο τοῦ Finlay δημοσιεύεται στὸ ἔργο *The Journals and Letters of George Finlay*. Edited by J. M. Hussey. Athens 1995, II, σ. 545.

Σχόλια

Τὸ ἴχνος τῆς λοξῆς κεραίας ἀριστερὰ εἶχε διακρίνει καὶ ὁ Ross, ὁ ὁποῖος συμπλήρωσε τὸ πατρωνυμικὸ ὡς [Ἰκ]αρίου, ἐνῶ ὁ M. H. E. Maier σὲ σχόλιό του (Ross, ὅ.π., σημ. 1) πρότεινε τὴν πιθανώτερη συμπλήρωση⁶ [Χ]αρίου· βλ. καὶ IG II 1981. Στὴν ἐκδοση τῶν IG II² δίδεται ἡ ἀνάγνωσις Χαρίου (IG II²).

Τὸ κύριο ὄνομα Χαρίας ἀπαντᾶται πολὺ συχνὰ στὴν Ἀττική, βλ. Osborne – Byrne, *LGPNI*, s.v., ἐνῶ τὸ ὄνομα Ἰκάριος (βλ. Pape Benseler, *Griechische Eigenamen*³ s.v. Ἰκάριος, ου), τὸ ὁποῖο ἔφερε καὶ ὁ ἐπώνυμος ἥρωας τοῦ Ἀττικοῦ δήμου τῶν Ἰκαριέων, δὲν ἐμφανίζεται ὡς κύριο ὄνομα Ἀθηναίων. Ἀπαντᾶται τρεῖς φορὲς στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου (*LGPNI*, s.v.).⁷

Γιὰ τὴν γραφὴ Δερ- ἀντὶ Δειρ- βλ. L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions*, I. Phonology, Berlin 1980, 172 κ.έ.

2. Ἡ δευτέρη ἐπιγραφή εἶναι ἀναθηματικὴ καί, ἀπ' ὅσο γνωρίζομε, δὲν εἶναι γνωστὴ στὴν ἔρευνα.

Τμῆμα τῆς δεξιᾶς γωνίας βάσεως λευκοῦ μαρμάρου. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι χαραγμένη στὴν περιτένεια ποὺ διατρέχει τὶς ἄκρες τῶν δύο ἀκμῶν.

Ἡ ἐπιγραφή εἶναι ἐντοιχισμένη ὡς γωνιαῖος λίθος στὴν μικρὴ ἐκκλησίᾳ⁸ τοῦ Ἀγίου Χαράλαμπου (Κερατέα), στὸ ἀνώτερο τμῆμα τῆς βδ. γωνίας τοῦ βορείου ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς, σὲ ἀπόσταση ±2,34μ. ἀπὸ τὸ ἔδαφος στὸν βόρειο τοίχο. Ἡ ἐκκλησία βρίσκεται βορειοανατολικῶς, πλησίον τῆς κεντρικῆς πλατείας, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Γεωργίου Χαλαῶ. Εἰκ. 4-5.

Ύψ. (σωζ.) 0,248μ., πλ. (σωζ.) 0,19 μ., βάθ. (σωζ.) 0,59μ.

Ύψ. γρ. περ. 0,17-0,20μ.

4ος αἰ. π.Χ.

- - - - -
[- - - - -]ενο[. ?]
2 [- ? - - - -]πιωι.

2 [Ἀσκλη]πιῶι ἢ [Διὶ Ὀλυμ]πίωι.

Σχόλια

1 Στὸ τέλος τοῦ στίχου μετὰ τὸ Ο ὁ λίθος ἔχει ἀποκοπῆ· θὰ χωροῦσε ὅμως ἓνα γράμμα.

Σῶζεται πιθανῶς ἡ κατάληξις τοῦ πατρωνυμικοῦ τοῦ ἀναθέτη, [-]ένο ἢ [-]ένο[υ].

6. Εἶχε προτείνει καὶ τὴν συμπλήρωση [Ἰλ]αρίου, ποὺ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸ σωζόμενο ἴχνος στὸν λίθο.

7. Ἄλλες συμπληρώσεις κυρίων ὀνομάτων σὲ -καρίας ἢ -κάριος ποὺ δὲν ἀπαντῶνται στὴν Ἀττικὴ δὲν θεωροῦνται πιθανές.

8. Στὴν ἐκκλησίᾳ εἶναι ἐντοιχισμένο ὑλικὸ τῶν χριστιανικῶν χρόνων καὶ δύο ἐπιγραφές τοῦ 19ου αἰ. σχετικῆς μὲ τὴν ἰδρυση καὶ ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ. Στὸν αὐτεῖο χώρῳ στέκεται καὶ ἀρράβδωτος κίων τῶν χριστιανικῶν χρόνων.

2 Εὐσταθοῦν καὶ οἱ δύο συμπληρώσεις (βλ. τὸ κριτ. υπόμνημα).⁹ Κλίνομε ὅμως πρὸς τὴν συμπλήρωση [Ἀσκλη]πιῶι, διότι στὴν περιοχὴ τῆς Κερατέας μαρτυρεῖται ἐπιγραφικῶς Ἀσκληπιεῖο.

Τὸν 19ο αἰῶνα εἶχε ἐντοπισθεῖ ἐκεῖ ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ IG Π³ 4, 644 (IG Π² 2355) τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.¹⁰ Τὴν εἶχε ἀντιγράψει ὁ Finlay κατὰ τὴν περιήγησή του στὰ Μεσόγεια, στὴν θέσιν *Μεγάλῃ Αὐλῇ* Κερατέας,¹¹ ἐνῶ ὁ E. Curtius (*Bulletino dell'Inst.* 1841, 87-88) ἀναφέρει τὸν Ἅγιον Δημήτριον Κερατέας ὡς τόπο ἐντοπισμοῦ τῆς ἐπιγραφῆς.¹² Πρόκειται γιὰ βάση, ἡ ὁποία ἔφερε ἀνάθημα ὀργεῶνων στὸν Ἀσκληπιό: οἱ ὀργεῶνες τῶι Ἀσκληπιῶι ἀνέθεσαν· ἀκολουθοῦσαν σὲ δύο στήλες τὰ ὀνόματα τῶν Προσπαλτίων ὀργεῶνων, 16 συνολικά. Ἡ ἐπιγραφὴ δὲν ἔχει ἐπανεντοπισθεῖ.

Ὁ τόπος εὐρέσεως τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἡ ἀναγραφὴ τοῦ δημοτικοῦ (Προσπάλτιοι), ποὺ ἀποτελεῖ ἐνδειξὴ ὅτι τὸ ἱερὸ δὲν ἦταν στὰ Πρόσπαλτα, ὁδήγησαν τὴν ἔρευνα στὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ Ἀσκληπιεῖο βρισκόταν στὴν περιοχὴ τῆς Κερατέας, ὅπου τοποθετεῖται ὁ ἀρχαῖος δῆμος Κεφαλῆ.¹³ Ἐὰν πράγματι ἡ δημοσιευόμενὴ ἐπιγραφὴ ἔφερε ἀνάθημα στὸν Ἀσκληπιό, ἐνισχύεται ἡ ὑπόθεση αὐτή.

9. Γιὰ τὴν λατρεία τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς στὴν εὐρύτερη περιοχὴ βλ. τὴν ἀναθηματικὴν στὸν Δία Ὀλύμπιο ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Λαυρεωτικὴ SEG 32, 269.

10. Γιὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς βλ. S. C. Humphreys, Notes on Attic Prosopography: 1. Orgeones from Prosalta, ZPE 160 (2007) 65-68 (EBGR 2007, ἀρ. 70), S. G. Byrne, The dedication of the Orgeones of Prosalta IG Π² 2355, στὸν τόμο *Μικρὸς ἱερομνήμων: μελέτες εἰς μνήμην Michael H. Jameson*, ἐπιμ. Ἀ. Π. Ματθαίου – Irene Polinskaya, (Ἑλληνικὴ Ἐπιγραφικὴ Ἑταιρεία), Ἀθῆναι 2008, 117-132 (EBGR 2008, ἀρ. 73).

11. Βλ. *The Journals and Letters of George Finlay*, II, 546. *Μεγάλῃ Αὐλῇ* εἶναι τοπωνύμιον τῆς περιοχῆς στὴν εἴσοδον στὴν Κερατέα (ἀπὸ τὰ Καλύβια Κουβαρά) πρὸς τὰ δεξιὰ (στὰ βόρεια τοῦ ὄρους Πανί)· στὴν περιοχὴ βρίσκεται καὶ τὸ μικρὸ ἐκκλησάκι τῆς Ἀγίας Κυριακῆς, βλ. Χ. Μπούρα, Ἀθηνά Καλογεροπούλου, Ρένα Ἀνδρεάδου, *Ἐκκλησίαι τῆς Ἀττικῆς*, Ἀθῆναι 1969, 93-95.

12. Ἡ σημερινὴ ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Δημητρίου εἶναι κτισμένη στὴν θέσιν τῆς παλαιᾶς σὲ μικρὴ ἀπόστασιν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Χαράλαμπο.

13. Βλ. Humphreys (ὁ.π.), Byrne (ὁ.π.), S. C. Humphreys, *Kinship in Ancient Athens*, Oxford 2018, II, 982 σημ. 45 (ὅπου λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ δημοσιευόμενὴ ἐπιγραφὴ).

Εικ. 1. Ἡ Ἀγία Παρασκευὴ Κερατέας (φωτ. 30.3.2007).

Εικ. 2. Ἡ θέση τῆς ὑπ' ἀρ. 1 ἐπιγραφῆς IG II² 5978 (φωτ. 4.5.2020).

Εικ. 3. Ἡ ὑπ' ἀρ. 1 ἐπιγραφὴ IG II² 5978 (φωτ. 4.5.2020).

Μία παλαιά και μία νέα ἐπιγραφή ἀπὸ τὰ Μεσόγεια Ἀττικῆς

Εἰκ. 4. Ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος Κερατέας (φωτ. 7.7.2020).

Εἰκ. 5. Ἡ ὑπ' ἀρ. 2 ἐπιγραφή (φωτ. 4.5.2020).